

Borgund på Sunnmøre

– de eldste konstruksjonene

Borgund utgjør i dag en østlig del av Ålesund kommune på kysten av Sunnmøre i Vestnorge. I middelalderen var Borgund navnet på et stort kirkesogn og muligvis også en kjøpstad. Enkelte sagatekster omtaler hendinger som skjedde her. Ikke minst har arkeologiske kilder vært svært viktige i spørsmålet om lokaliseringen og identifikasjonen av den angivelige kjøpstaden.¹ Artikkelen konsentrerer seg i stor grad om de eldste konstruksjonene som er funnet på Borgund og spørsmål knyttet til tidfesting av aktiviteter i det eldste Borgund.

Borgund i skriftlige og arkeologiske kilder

Skriftlige kilder

Borgund er omtalt i ulike sammenhenger i sagaene. Noen av tekstene omtaler hendinger 200–300 år før de ble nedtegnet. I Ágrip, antagelig fra omkring 1190, blir det fortalt at Aslak Fitjaskalle som drepte Erling Skjalgsson etter slaget ved Bokn i 1027, ble drept her, noe Snorre gjentar i Olav den helliges saga (Hkr:348). Dette er de tidligste skriftlige belegget for stedet Borgund. I sagaen om Sigmund Brestesson, som ble skrevet omkring 1220, nevnes Borgund riktignok som skueplassen for en hending som skal ha skjedd vel 300 år tidligere da færøyingene Sigmund og Harald seilte til Norge for å treffe Håkon jarl (o. 970–995). De kom til Hordaland og her fikk de vite at jarlen var i Borgund på Sunnmøre. I Fagrskinna, nedtegnet i 1220/30-årene, blir det fortalt at Håkon jarl og sønnen Eirik var i gjestebud på Skuggen, en nabogård til Borgund i 985 (Sulebust 1977:99). Sagaene er imidlertid langt yngre enn hendingene de beskriver. Samtidsskildringene i Sverres saga, påbegynt i midten av 1180-årene, Baglerssagaer fra perioden 1202–1217 og Håkon Håkonsons, saga skrevet omkring midten av 1260-årene, omtaler videre Borgund i sammenheng med ulike krigshandlinger.

Utenom sagalitteraturen er det bevart en del dokumenter nedtegnet i perioden fra 1290 til 1570 som omhandler Borgund. De kan ut fra innholdet grovt deles i to grupper: brev til og fra prester på Borgund, og avtaler og kontrakter vedrørende kjøp og salg av eiendommer på Borgund. Det viktigste dokumentet her er Olav Håkonsons retterbot fra 1384 om handelen i det nordlige Norge (NgL III:222). Her pålegges folk på Sunnmøre å bringe varene sine til Borgund. Dette er det eldste direkte belegg for handel på Borgund. Andre skriftlige kilder omtaler aldri eksplisitt Borgund som kjøpstad eller kaupang, men bygårder i Borgund er muligens omtalt i diplom fra 1338 og 1429 (Sulebust 1977:106).

Sagatekstene og de andre tidlige dokumentene oppgir ingen nøyere lokalisering av stedet Borgund eller karakteren av bebyggelsen. Det tidligste utsagn om lokalisering av skriftkildenes

Borgund til området for Borgund prestegård synes å være i «Norriges Beskrivelse» av Jonas Ramus, trykt i 1735, hvor han bl.a. skriver: «Borgunds Gield har 5 Kirker: St. Margretæ Steen-Kirke paa Borgunds Præste-Gaard, hvor før siges at have været Kiøbstad» (Ramus 1735:177). Ramus synes å være den første som oppgir at det hadde vært en kjøpstad på prestegårdsjordet. Trolig kjente og bygde han på retterboten fra 1384. Presten, naturforskeren og topografen Hans Strøm (1726–1797) som var født og vokste opp på Borgund prestegård, skriver derimot at han ikke har sett spor etter en kjøpstad her (Strøm 1766 II: 68–70). Likevel holdt tradisjonen om et kjøpsted på Borgund seg levende i norsk historieforskning før stedet ble arkeologisk undersøkt (bl.a. Munch 1849:27; Fylling 1847; Kloster 1957:353).

Kirkested

Ifølge Robert Klosters gjennomgang av skriftlige kilder har det vært tre, muligens fire kirker på Borgund, Peterskirka, Kristkirka, Marte (Margreta)-kirka og Matteskirka (Kloster 1957:354). Etter hans vurdering ble kirkene på Borgund bygd i løpet av 1100-årene og har vært i bruk samtidig (Kloster 1957:353 ff). Med tre eller fire kirker på 1100-tallet vil Borgund ha vært det største kirkestedet mellom Bergen og Trondheim.

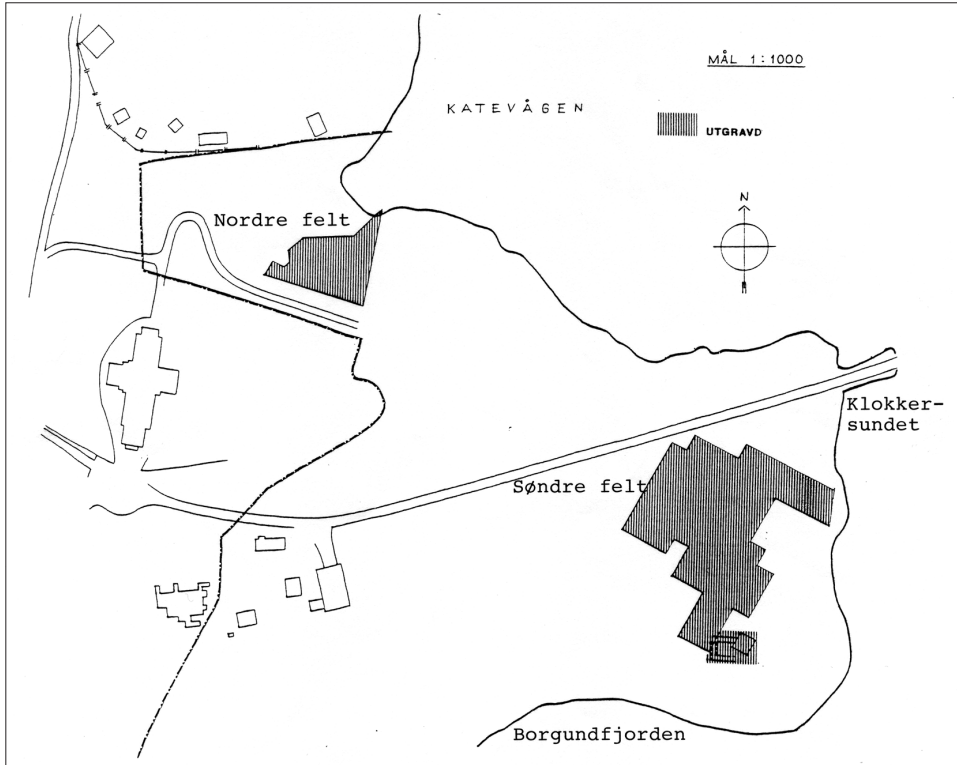
Tingsted og administrativt sentrum

Borgund er videre omtalt som tingsted så sent som i 1421, og i følge historikeren Jarle Sulebust er det sannsynlig at tingstedfunksjonen går lenger tilbake som ledd i å være et administrativt sentrum fra 1100-tallet av (Sulebust 1994:24). Sulebust mener også at Borgund var et «lokalt sentrum i forsvarsordningen». Dette har bakgrunn i en bestemmelse om at all leidang på Sunnmøre skulle samles i Katevågen og at det ble bygd leidangsskip der (Sulebust 1977:26).

Arkeologiske undersøkelser

Under nyryddingsarbeid i mars 1912 kom forpakteren på Borgund prestegård ned på restene av en gammel mur på den såkalte «St. Mariæ Kirkegård ved Klokkersundet.» (Fig. 1) Dette ledet til en undersøkelse foretatt av arkitekt Gerhard Fischer. Hans undersøkelse av fundamentet for Margretakirka representerer den første arkeologiske undersøkelsen på Borgund og blir også regnet som den første faglig utførte middelalderutgravningen i Norge. I årene som fulgte frem til 1940, ble det ved flere anledninger plukket opp gjenstander og gjort observasjoner på Prestegårdsjordet, de ble innmeldt til Bergens Museum (nå Bergen museum). Prestegårdsjordet var derfor kjent arkeologisk mark da Per Fett ved museet høsten 1940 dro nordover for å undersøke «saker av byfunnkarakter» som var kommet frem under grøfting på prestegården. Her ble det påvist rester av et tregulv og veikonstruksjoner av langs- og tverrgående bjelker, samt et tiledekke.

I 1953 ble det igjen gravd på Prestegårdsjordet i form av fire øst–vest orienterte søkegrøfter, 100 m lange, 0,70 m brede og 1 m dype, med en innbyrdes avstand på ca. 10 m. Her ble det bl.a. funnet rester etter trehus. Året etter ble prøvegravningen etterfulgt av en ordinær utgravning under ledelse av Bernt Lange ved Riksantikvaren. Fra og med 1954 til og med 1964 ble det gravd på Prestegårdsjordet hver sommer, senere ble det gravd i 1973, 1975, 1980 og 1981. Undersøkelsene på Prestegårdsjordet som i det følgende betegnes som Søndre felt, var mot nord avgrenset av Klokkersundet, mot øst og sør av Borgundfjorden og mot vest av husene på prestegården. Søndre felt omfattet også Fetts grøfter. Området dekker til sammen 3.644 m² som er blitt arkeologisk undersøkt. I det skrånende terrenget i sørkanten av

Figur 1. Oversikt over Borgundgavlen

Katevågen ble det i årene 1965–1967 videre foretatt arkeologiske undersøkelser i et område som betegnes som Nordre felt. Det lå på et område som mot nord og øst er avgrenset av Katevågen, mot vest av Sunnmøre museum og mot vest og sør av en del av kirkegården. Her ble i alt 1568 m² utgravd. Til sammen er dermed 5212 m² arkeologisk undersøkt på Borgund. Etter 1954 hadde Asbjørn Herteig i alle årene øverste faglige ansvar for utgravningene.

Foreløpige resultater fra utgravningene ble tidlig publisert i artikler i innen- og utenlandske tidsskrifter og i bygdebok for Borgund og Giske, hvor Herteig ga en oversikt over resultatene til da (Herteig 1957). Bare deler av det arkeologiske gjenstandsmaterialet fra Borgund er så langt publisert. Siri Myrvoll Lossius har bearbeidet kleberkarmaterialet (Myrvoll Lossius 1977), Helge Sørheim har analysert fiskeutstyr (Sørheim 2004) og skomaterialet har jeg selv bearbeidd (Larsen 1970).

Hovedtrekk i stratigrafien

Hele det utgravde området på Borgund har gjennom lang tid vært dyrket og blitt brukt til åker og/eller eng. I Søndre felt var det under torvlaget et så godt som steinfritt, opp til 20 cm tykt lag åkerjord. Under åkerjorda var det et steinfyllt jordlag av varierende tykkelse, et lag som i tidligere arbeider er blitt omtalt som «svartjordslaget». Lengst sør, i Fetts grøfter, var det under det steinfylte jordlaget et lag som bestod av hoggeflis, spon, pinner,

avhogde trestykker og med innslag av nøtteskall. Fett betegnet dette laget som «brask» (Fett 1940:2). I det meste av den sørlige delen av Søndre felt var det under det steinfylte jordlaget rødbrun grus, og det laveste registrerte sjiktet bestod av lys gul sand. I området for øvrig lå det steinfylte jordlaget ned på et myrlag som strakk seg over det meste av nordre del av søndre gravningsfelt og også lenger mot sør. I området nærmest Klokkersundet og stranda, var det under det steinfylte jordlaget grå, fin sand som var påfylt området.

I Nordre felt var de øverste jordlagene, mest steinfri, svart åkerjord. I østre del av feltet fulgte det under åkerjorda et markert, men tynt, svart, sot- eller kullstøvholdig lag, til dels med karakter av konsentrerte trekullsamlinger. Dette sot- eller brannsjiktet lå over og presset ned i overkant av stedvis flere lag av relativt små stein. Også disse steinlagene er i tidligere arbeider om Borgund omtalt som «svartjordslaget». De overdekket i en del av feltet graver som har tilhørt en kirkegård. Under gravene ble det avdekket ardspor som markerte seg som striper i den lyse undergrunnsanden.

«*Det steinfylte jordlaget*» og «*steinlaget*»: En gjennomgang av gjenstandsmaterialet fra det steinfylte jordlaget i fire utgravningsruter som representerer henholdsvis søndre, midtre og nordre del av Søndre felt, samt en gjennomgang av funnprotokollene for funn fra «flere lag av relativt små stein» (heretter steinlaget) i Nordre felt, viser en kronologisk svært blandet funnsammensetning. I Søndre felt inneholdt det steinfylte jordlaget en blanding av keramikk med 1100–1200-talls typer som Pingsdorf og Andenne og 1500–1700-talls fajanse og såkalt trøndergods, steikeheller, spinnehjul, kritt Piper, mynter, glassbrott og bronsefragmenter. I steinlaget i Nordre felt er funnsammensetningen også blandet med funn av tidligmiddelalderisk keramikk sammen med bl.a. stykker av kritt Piper fra etterreformatorisk tid.

Det steinfylte jordlaget i de to feltene, som er blitt betegnet som *svartjord*, kan ut fra dette ikke være akkumulert på stedet, som tidligere antatt (f.eks. Herteig 1974:5; Sørheim 2004:110), men må etter alt å dømme være blitt påfylt i mange omganger over eldre aktivitetsrester og markerer et stratigrafisk skille mellom et sjikt med eldre aktivitet og et sjikt med yngre aktiviteter i de utgravde områdene. Restene av den eldste bosetningen innenfor det utgravde området på Borgund er åpenbart blitt bevisst dekket med jord, stein og sand (Larsen in prep:11–43). Jeg vil i det videre kun ta for meg sjiktet av aktivitetsrester fra det eldste Borgund, altså rester under det steinfylte jordlaget og steinlaget i de to hovedfeltene.

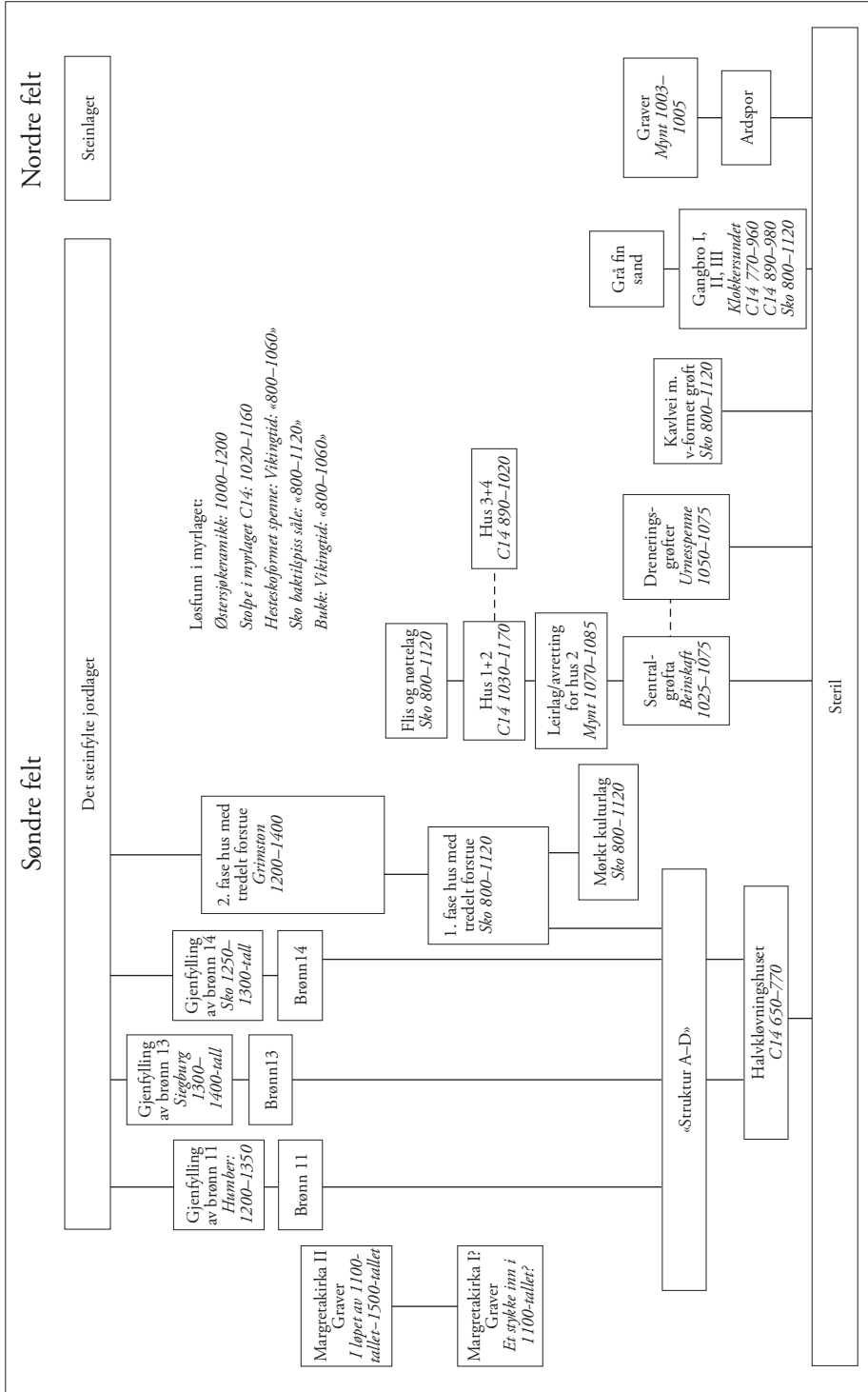
Utgravningene har avdekket ulike kategorier anlegg som representerer stadier i den tidlige utnyttningen av de utgravde områdene. Oversiktsplanen (Fig. 2) viser de fleste anlegg som ble dokumentert under det steinfylte jordlaget i Søndre felt. Å skille mellom de ulike stadiene, og på det grunnlaget forsøke å fremstille en utvikling fra den eldste til den yngste bebyggelsen innenfor gravningsområdet, er imidlertid problematisk. Med sikte på å etablere og fremstille en relativ tidsrelasjon mellom de mest sikre anleggene har jeg laget en matrise som viser hovedstrukturenes relative fordeling i tid og rom (Fig. 3).

Som det fremgår av figur 3, er det bare få steder de stratigrafiske relasjoner mellom strukturer er klare. Det henger sammen med den, etter dagens standard, noe grovmaskede dokumentasjonsmetode som ble benyttet under utgravningene. I det følgende vil jeg gi en kort redegjørelse for de mest sikre grupper av anlegg innenfor hvilke en del strukturer har et avklart stratigrafisk forhold til hverandre. Jeg vil videre gi en redegjørelse for absolutte dateringer av enkeltelementer i dette materialet, med det mål å kunne oppstille en rammedatering

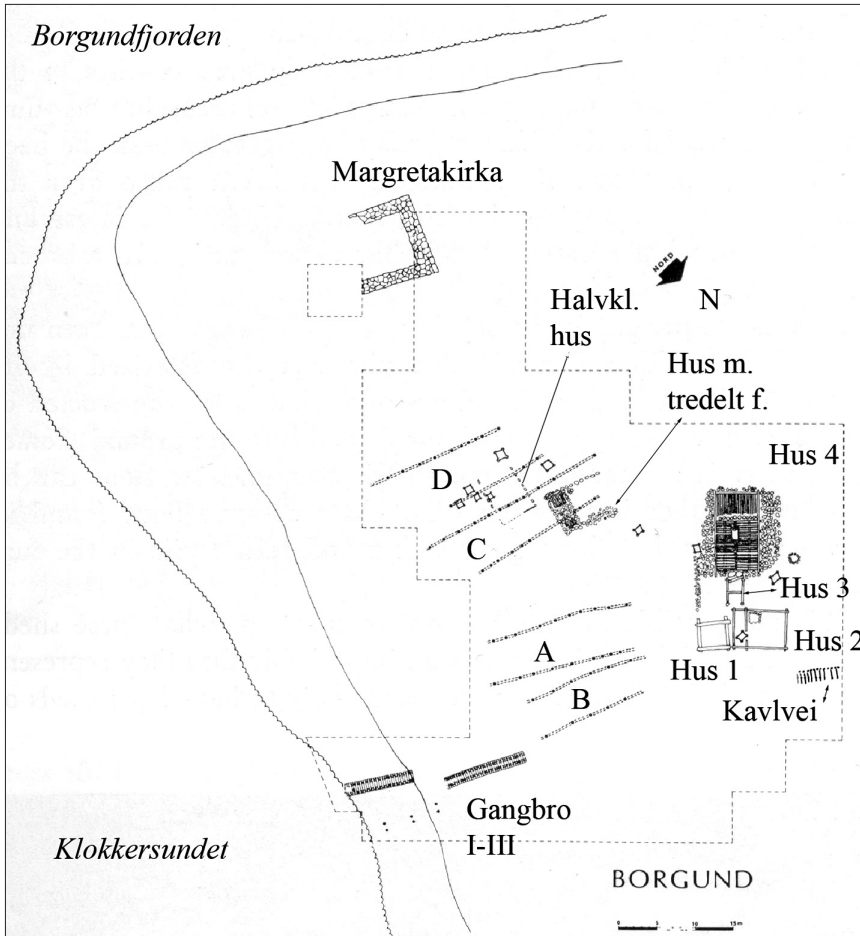
for aktiviteten i det eldste Borgund. Dateringene baserer seg på gjenstandsmateriale, parallellmateriale og C14-dateringer. C14-prøvene er tatt i etterkant av undersøkelsene, fra magasinert materiale eller er tatt fra utstilte strukturer i museet på Borgund. Fordi det er vanskelig å vurdere egenalderen på treet som prøvene er tatt fra, må alle C14-dateringene oppfattes som veiledende post quem-dateringer. C14-prøvene er kalibrert og refereres til innen rammen av 68 % sikkerhet for dateringsintervallene (OxCal 3.10).² Figur 4 viser anlegg i Søndre felt som er behandlet her.

Figur 2. Oversiktsplan som viser de fleste anlegg som ble dokumentert under det steinfylte jordlaget i Søndre felt.

Figur 3. Matrise over utvalgte grupper av strukturer i Søndre og Nordre felt.

Figur 4. Søndre felt, oversikt over strukturer som diskuteres i artikkelen.

Søndre felt

Halvkløvningshuset, «stolpehusene/struktur A–D», to faser av huset med tredelt forstue, brønn 11, brønn 13 og brønn 14: I den sørøstlige delen av Søndre felt ble det gravd ut deler av langveggene og nordgavlen i et rektangulært N–S orientert hus, det såkalte «halvkløvningshuset», som etter alt å dømme ble anlagt på eller i myrlaget. Største mål på det som var bevart av huset var 6,0x4,8 m. Halvkløvningshuset ble skåret av de såkalte stolpehus C og D.

Det ble videre avdekket fire øst–vest orienterte 14–19 m lange rekker av stolper, som ble tolket som langvegger i stolpehus A og B. Senere ble det påvist ytterlige rekker av jordgravde stolper og stolpehull. Rekkene ble oppfattet som fundamenter for de øst–vest orienterte strukturene stolpehus C–D. Det var imidlertid til dels store innbyrdes avvik fra ei rett linje mellom de siste stolpene i hver ende av rekkene. Uregelmessighetene innenfor og mellom stolperekkene og fraværet av andre konstruksjonsmessige detaljer, som for eksempel spor etter gavler i endene, gjør det vanskelig å avklare hvordan de angivelige husene har vært konstruert. Jeg

er derfor ikke overbevist om at stolperekkene representerer huskonstruksjoner og finner det mer plausibelt at stolpene kan representere fiskehjeller, d.v.s. stillas for sesongmessig tørking av fisk. En slik tolkning stemmer godt overens med fraværet av «gavler» i konstruksjonene og uregelmessighetene innen stolperekkene. I det følgende omtales stolperekkene derfor mer nøytralt som struktur A–D. På grunn av den konstruksjonsmessige likheten mellom strukturene finner jeg det sannsynlig at disse strukturene har hatt samme funksjon og at de kan ha vært i bruk samtidig. Struktur A–D ble skåret av brønnene 11, 13 og 14. Over struktur C lå videre et hus med såkalt tredelt forstue, som har hatt to bygningsfaser. Under denne bygningen ble det registrert et mørkt kulturlag med en del gjenstander. Det stratigrafiske forholdet mellom dette kulturlaget og struktur A–D er ikke kjent, heller ikke det stratigrafiske forholdet mellom brønnene og huset med tredelt forstue er kjent. Det synes klart at de tre brønnene lå under det steinfylte jordlaget.

Huset med tredelt forstue er en øst–vest orientert toromsbygning. Første fase er representert av stokker og et tredekke. Tredekket var mot sør og øst avgrenset av kraftige øst–vest orienterte stokker. Andre fase er representert med stue i vest og forstue i øst. Restene omfattet sylmurer mot nord, øst og sør. Ut fra de utvendige målene har bygningen vært på minst 41 m². I sørøsthjørnet av stua var det et ca. 0,80 m bredt, firkantet ildsted. Forstua var delt av to øst–vest orienterte steinrekker. Det kan ikke avgjøres om disse steinrekkene har båret skillevegger mellom tre små rom eller om de skal oppfattes som underlag for et gulv. Midtrommet i forstua var fylt av en steinpakning som fortsatte mot nord utenfor huset. Trolig representerte denne steinsetningen inngangspartiet til huset.

De to vestligste stolpene i den nordlige stolperekka i struktur C sto omtrent langs midten av stua i huset med tredelt forstue. De innbyrdes forhold mellom strukturene viser at bygningen er blitt oppført seinere enn struktur C.

Det foreligger en rekke dateringer av elementene i denne gruppen av strukturer. To stolper i halvklovningshuset (Mrk. 16 og 18, U 9 lag 15, 3. bilag) er C14-datert: stolpen mrk. 18, har imidlertid gitt to svært sprikende dateringer: 50BC–80AD (T-13623, 1990+/-55BP) og 455–595AD (TUa-4217, 1545+/-35) og vil ikke bli tatt hensyn til videre. Mrk. 16 kunne dateres til 650–770 AD (T-13624, 1320+/-50).

Den søndre stolperekka i struktur A var brutt av brønn 11, hvor det ble funnet skorester og keramikkskår av typen Humber, med en vid dateringsramme mellom 1200–1350. Keramikken viser at brønnen må ha gått ut av bruk etter 1200. Mellom stolpene i den nordre rekka i struktur D var det gravd ned en brønn, nr. 13, i sleppveggskonstruksjon. I brønnen ble det funnet skår av Grimston- og Siegburgkeramikk, sistnevnte med en dateringsramme til 1300–1400-tallet. Det er sannsynlig at det også ved nedgravningen for brønn 14 er blitt fjernet en eller flere stolper i nordre rekke i struktur D. I brønnen ble det funnet sko av en type som ser ut til å ha vært vanligst fra midten av 1200- til utpå 1300-tallet. Når anlegging av brønnene fant sted, foreligger det ingen holdepunkter for å avgjøre, men brønnene ser ut til å gå ut av bruk mellom 1200- og 1400-tallet. Siegburg-skåret i brønn 13 antyder påføring av det steinfylte jordlaget til etter 1300-/1400-tallet.

I det mørke kulturlaget under første fase av huset med tredelt forstue var det osteologisk materiale, tekstiler, skorester og læravfall. I forstua under tregulvet i midtrommet lå det rester av reimsko med baktill spiss såle, som har en rammedatering fra vikingtid til begynnelsen av

1100-tallet, altså ca. 800–1120 (Larsen 1970; Schia 1987:387; Marstein 1989:Fig. 42). Første fase av huset kan altså gis en vid post quem-datering til etter 800–1120. Utenfor huset, under seinsetningen som sannsynligvis tilhørte husets 2. fase, lå det et skår av østengelsk keramikk, sannsynligvis Grimston, med rammedatering 1200–1400 (BRM 1/5789). Keramikken antyder at andre fase av huset kan være blitt oppført på 1200-tallet eller seinere. En slik datering bør trekke dateringen av husets første fase et stykke opp i tid, slik at den reelle datering av husets første fase bør ligge i rammedateringsens yngre del: inn på 1100-tallet.

Det tilgjengelige dateringsmateriale for de nevnte strukturene gir dermed en vid rammedatering av aktiviteter til perioden 650–1400. Aktiviteten kan deles opp i flere faser av strukturer som ikke kan ha vært i bruk samtidig, fordi de rett og slett vil ha ligget i veien for hverandre. I området for disse strukturene har man tilsynelatende gjort en endring i bebyggelsens grunnleggende plassering minst tre ganger. Halvkløvningshuset representerer én planløsning, som blir avløst av en løsning representert ved struktur A–D, som igjen avløses av planløsningen med huset med tredelt forstue fase 1 og 2. Brønnene kan ikke ha vært i bruk samtidig med struktur A–D, men er ikke i fysisk i veien for huset med tredelt forstue. Brønnene kan altså tilhøre samme planløsning som huset med tredelt forstue – eller de kan tilhøre enda en yngre løsning. Seinere vil jeg bruke de tre observerte planløsninger som «hyller» når jeg tentativt sorterer materialet i horisonter.

Gangbroene ved Klokkersundet og det påførte sandlaget: I fjærområdet ved Klokkersundet ble det avdekket stolpepar og enkeltstående stolper som på grunnlag av konstruksjon, beliggenhet og orientering er tolket som henholdsvis fundamenter for gangbroer og fortøyningspåler. Ut fra sammenfallende orientering for grupper av stolpepar kan det identifiseres tre gangbroer, angitt som I–III, anlagt for trafikk utover fjæren til og fra det tørre lendet. Ved broendene mot sjøen har det kanskje vært flere kaier, hvor det var dypt nok til at båter kunne legge til. Lenger sør i strandsonen er det lokalisert stolper som kan ha tilhørt et slikt kaianlegg. Det kan ikke avgjøres om disse stolpene er samtidige med gangbro I–III. Etter at gangbroene gikk ut av bruk, ble det påfylt lag av grå fin sand over området.

To stolper fra et stolpepar i en av gangbroene ved Klokkersundet er datert til hhv. 770–960 AD (T-13628, 1175+/-60) og 890–980 AD (T-13629, 1115+/-40). Sett sammen gir prøvene en vid rammedatering av anlegget til tidsintervallet 770–980. I underkant av sandlagene som dekket gangbroene, ble det bl.a. funnet reimsko med baktil spiss såle med dateringsrammen 800–1120 (Larsen 1970; Schia 1987:387; Marstein 1989:Fig 42.). Skorestene og de øvrige funnene er neppe kommet til stedet i forbindelse med de store sandpåfyllingene, men har snarere vært en del av det som skulle tildekket. En sammenstilling av ¹⁴C-dateringene og rammedateringen for skoene innebærer at gangbroene – alle eller noen – kan være anlagt og brukt innen det meget brede tidsrommet ca. 770–1120. Sandlagene må være fylt på etter at broene gikk ut av bruk og dateres altså bredt til etter 770–1120.

Grøfter i myra, husene 1–3 og Årestualhus 4: I den vestre og nord vestre del av Søndre felt har de tidligste tiltak på og i myrlaget vært en omfattende drenering, som kunne identifiseres dels som rester av neverdekte eller åpne renner, dels som fyllskifter i undergrunnssanden. Grøftene dannet et tilnærmet sammenhengende NS-ØV orientert dreneringssystem. Over sjiktet med gröfter, nærmere bestemt over gröfta som benevnes sentralgrøfta, lå hus 1 og hus 2, som er del av det en med en samlebetegnelse har kalt Årestuekomplekset.

Dette komplekset består av fire hus som lå tett sammen innenfor den nordvestre del av det utgravde området. Hus 2 var et toromshus som lå nord for Årestua. Det var bevart rester av samtlige sviller, som har ligget på steiner i hjørnene. Ytre mål var 6,5x5,1 m, og lengdeaksen var orientert NV-SØ. Det største rommet har vært tilnærmet kvadratisk, med indre mål på ca. 5x5 m, og hadde ildsted i det sørøstre hjørnet. Det minste rommet har vært på ca. 5,0x1,5 m. Hus 1 lå med lengderetningen SØ-NV, tett inntil østgavlen i hus 2. Huset var tilnærmet kvadratisk med målene 3,8x3,6 m. Gulvet bestod av avbarkede stranger, lagt i husets lengde. Det stratigrafiske forholdet mellom hus 1, hus 2 og sentralgrøfta viser at husene ble oppført etter at grønfta var anlagt. Grøfta og husene er helst samtidige, slik at grønfta drenerte byggegrunnen for hus 1 og 2. Det er videre sannsynlig at begge husene var samtidige, fordi grønfta som gikk under hus 2 også gikk under hus 1.

Gjennomgangen av dokumentasjonsmaterialet tyder på at hus 3 er en del av inngangen til Årestua/hus 4, og at hus 3 og 4 altså er samtidige. Årestua/hus 4 har vært et ca. 11x5 m, N-S orientert ettromshus med en plattning eller rampe utenfor og inntil inngangen i nordgavlen. Huset har hatt todelt tregulv. Gulvet i den søndre delen var av langsgående bord som lå på et småsteinsdekke. Denne delen av gulvet lå ca. 25 cm høyere enn gulvet av tverrgående planker, anlagt på bjelker i den nordre delen. Det høyereliggende gulvet er tolket som en pall, hvor åren var i en 1,9x1,1 m N-S orientert åpning i gulvet. Inntil yttersidene av hver av langveggene har det vært bygd opp en mer enn 1 m høy beskyttelsesmur. Av tilbygget (hus 3) til inngangen i nordgavlen var fire lave jevnhøye hjørnestolper bevart, hver var 30 cm i diameter. Største ytre mål på tilbygningen var 4,1x2,1 m.

Det stratigrafiske forholdet mellom hus 1 & 2 og hus 3 & 4 er ikke umiddelbart klart, men sørsvillen i hus 2 er knekket og presset ut av stilling av en stolpe i hus 3. Dette kan ha skjedd da bygningene gikk ut av bruk, og antyder at de har vært i bruk samtidig.

I den såkalte «sentralgrøfta» under hus 2 lå det et beinskapt med dyreornamentikk. Herteig mente at motivet er hentet fra Jellingestilens dyreformer, mens komposisjonen er påvirket av Urnesstilen, han daterte på det grunnlag skaflet til midten av 1000-tallet (Herteig 1957:44). Beinskaptet må være havnet i grønfta mens denne var i bruk eller kort etter den gikk ut av bruk. Grøfta må derfor ha vært i bruk, eller må ha vært sløyfet etter midten av 1000-tallet (1025–1075).

Det er funnet to Urnesnåler på Borgund. Den ene fantes i det steinfylte jordlaget i søndre del av Søndre felt og kan da ikke brukes i dateringsøyemed her. Den andre nålen lå under neverdekket i en dreneringsgrøft 1–1,5 m sør for hus 2. På grunnlag av fotografier av de to Urnesnålene fra Borgund har Signe Fuglesang ment at de kan være støpt i samme form og at dateringen ligger i samme generasjon som Urnes I, dvs. sannsynligvis tredje fjerdepart av 1000-tallet (pers. med. 18.09.02). Urnesnålen må ha havnet under neverdekket mens grønfta var i bruk eller kort etter den gikk ut av bruk. Grøfta må etter dette ha vært i bruk, eller må ha vært sløyfet etter tredje fjerdepart av 1000-tallet (1050–1075).

I tilknytning til et leirlag, tolket som avrettingslag under hus 2, ble det funnet en Olav Kyrrenpenning, datert til 1070–1085 (Ekroll 1981:16). Mynten bør, hvis konteksten er tolket rett, dermed datere oppføringen av hus 2 til slutten av 1000-tallet. En C14-prøve av trekull, tatt under en stein i ildstedet i hus 2, gir en post quem-datering for bruk av dette huset til 1030–1170 (T-12938, 915+/-65). Sko med baktilspiss såle og rammedatering 800–1120 er funnet

i flis og nøttelag over gulvet i hus 2. Sett i sammenheng antyder de daterende elementene at hus 2 kan ha blitt oppført på slutten av 1000-tallet og kan ha vært i bruk et stykke inn i 1100-tallet. En slik datering stemmer godt overens med dateringen av toromshus med hjørneildsted i parallellmateriale fra Trondheim; her er slike hus påvist sikkert først fra fase 3 (1020–1075), hvoretter de blir svært vanlige (Christophersen & Nordeide 1994:179).

Det foreligger to C14-dateringer fra Årestua/hus 4. Den første, datert til 430–570 (TUA-4217, 1545+/-35), er fra et gulvbord i huset. Prøven kan være tatt fra tre med høy egenalder i de indre årringer i gulvplanken, så jeg velger å se bort fra den. Den andre prøven, datert til 890–1020 (T-12937, 1090+/-65), er tatt fra kull i åren. Som nevnt innledningsvis, gir prøven likevel, pga. usikkerhet om treets egenalder, kun en veiledende post quem-datering for bruk av huset. I publisert bygningsarkeologisk materiale fra Norge kan det påvises paralleller til enkeltelementer i hus 4. Det gjelder først og fremst åren/sentralildstedet. I Trondheim tilhørte hus med sentralildsted de tidligste fasene på Bibliotekstomta, og det blir hevdet at ildstedsformen syntes å være gammeldags tidlig på 1000-tallet. Med ett unntak hadde husene med sentralildsted jordgulv; det enkeltstående huset med både sentralildsted og tregulv er datert til 1139 (Christophersen & Nordeide 1994:196 ff). I Oslo ble det brukt sentralildsted til omkring 1100, hvoretter hjørneildsted ble enerådende (Sørheim 1989). På grunnlag av 14C-dateringen og dateringer av sammenligningsmaterialet kan hus 4 være fra 1000-tallet. Da kullet, som 14C-prøven ble tatt fra, neppe stammer fra den første oppfyringen på åren, kan det tenkes at huset er oppført allerede før 1000.

På grunnlag av det foreliggende materialet kan en foreslå en dateringsramme for hus 3 & 4: før 1000-tallet til et stykke inn på 1000-tallet, hvis hus 3 & 4 og hus 2 & 1 har stått samtidig, må hus 3 & 4 fremdeles ha vært i bruk mot slutningen av 1000-tallet. Grøftene under og omkring hus 2 kan ha vært i bruk på 1000-tallet og kan ha gått ut av bruk en gang etter siste fjerdedel av 1000-tallet, hus 2 kan ha blitt oppført på slutningen av 1000-tallet og kan ha vært i bruk et stykke inn i 1100-tallet, frem mot 1120.

Veianlegg: Det funnet en rekke anlegg som tolkes som veier. Her omtales kun ett anlegg som det er en mulighet for å datere. I søndre del av Z 14 og Z 15 var det over en strekning på ca. 9 m dårlig bevarte rester av en tilnærmet øst–vest orientert kavlvei. Kavlene, som lå på langsgående dragere, varierte i lengder mellom 1,20 m og 1,60 m og breddene var mellom 10 og 35 cm. Under kavlveien var ei V-formet grøft, som på begge sider var avgrenset av skråstilte tynne stolper.

I grøfta under kavlveien ble det bl.a. funnet rester av lave reimsko (Bg. 1218 og Bg. 1219). Utformingen av hælpartiet kan ikke bestemmes, men da det nettopp er reimsko som har vært utstyrt med baktill spisse såler er det rimelig å anta at de ovennevnte skoene har hatt en slik såle. Ut fra en funksjonell tankegang må skoene og annet avfall kommet til i grøftas brukstid eller kort etter den gikk ut av bruk. Basert på rammedateringen av sko med baktillspiss såle (Larsen 1970; Schia 1987:387; Marstein 1989:Fig 42.) må grøfta ha vært i bruk eller være gjenfylt engang etter 800–1120.

Margretakirka og kirkegården i Søndre felt: Fischer registrerte fire godt bevarte skjeletter inne i Margretakirka. Skjelettene var orientert SØ–NV, dvs. i samsvar med kirkas orientering. Utenfor nordvesthjørnet av kirka ble det i 1964 og 1975 gravd ut til sammen 74 graver i ulike nivåer. Gravene var orientert dels tilnærmet øst–vest, dels sørøst–nordvest. I ett tilfelle,

hvor det stratigrafiske forholdet mellom gravene kunne dokumenteres, var den eldste graven orientert øst/vest og den yngste sørøst/nordvest som den kjente ruinen av Margretakirka (Herteig 1974:5). Forskjellen i gravenes orientering kan tyde på at de øst–vest orienterte gravene har hørt sammen med ei tidligere kirke på stedet.

Kirkegården, og dateringen av den, er ikke drøftet i litteraturen som omtaler kirka. Klosters stilistiske datering av Margretakirka til «i løpet av 1100-tallet» (Kloster 1957:359) innebærer en terminus post quem-datering for gravene som var orientert likt med den kirkeruinen som Fischer undersøkte. Gravene som var orientert øst–vest, kan ha vært orientert i forhold til ei eldre fase av kirka. Når det gjelder den øvre tidsgrensen for kirkegården foreligger det ikke arkeologiske data. Her er det igjen kirkas historie som gir holdepunkter. Av samtidige dokumenter fremgår det at Margretakirka forfalt utover på 1500-tallet (Kloster 1957:357). Og i et dokument fra 1587 heter det at kirka har gått ut av bruk ei tid før (Sulebust 1977:167). Ut fra de arkitektoniske og skriftlige kildene kan den, og følgelig også kirkegården, ha vært i funksjon i omkring 400 år, fra i løpet av 1100-tallet til siste halvdel av 1500-tallet. En eldre fase av kirka må etter dette tentativt dateres bredt til før et stykke inn i 1100-tallet.

Myrlaget og daterbare løsfunn: Herteig pekte tidlig på et markert skille i den stratigrafiske fordelingen av gjenstandsgrupper og viste til at keramikken i all vesentlighet er begrenset til de øvre lag, altså det steinfylte jordlaget og åkerlaget over dette, mens myrlaget kunne karakteriseres ved gjenstander av kleber, tre og lær (Herteig 1955:8). I myrlaget ble det funnet en del gjenstander, som en i dag vil betegne som løsfunn; de er med å gi en rammedatering for aktiviteten under det steinfylte jordlaget. Videre foreligger det en enkel C14-datering fra en stolpe fra myrlaget.

I østre del av feltet ble det i utraste masser fra en profil funnet en dyrefigur (bukk?) av bronse (BRM 1/5600). Figurens største lengde er 2,3 cm, største høyde er 2,8 cm og vekt er 17,86 g. Figuren forestiller et langhalset dyr med ører og kjeft. Halsen er bøyd bakover og kjeften biter over krysset – bakre del av ryggen. Ved en teknisk analyse av figuren er det registrert rester av noe som kan være gull (Joanne Willey, Bergen Museum pers. com. 2006). Lignende dyrefigurer er kjent som dekor på likearmede spenner fra vikingtid som bl.a. er funnet på gravfeltet i Birka og på Vestlandet. Den nærmeste parallellen jeg har funnet til dyret fra Borgund, er ei likearmet spenne, B 4233, i det kjente gravfunnet fra gården Gausel i Rogaland. Gauselfunnet er datert til vikingtid (Bakka 1993:248). Jeg antar at dyrefiguren fra Borgund kan dateres bredt til vikingtid, anslagsvis mellom 800 og 1060.

Blant lærsaker i myrlaget dominerte skorestene og læravfall. De skorestene som kunne klassifiseres, tilhørte typen reimsko med baktill spiss såle og de er funnet i praktisk talt alle ruter med myrslag – eller rettere over hele myrområdet. Såltypen har som allerede nevnt en dateringsramme til 800–1120 (Larsen 1970; Schia 1987:385; Marstein 1989:Fig. 42).

I myrlaget like nord for årestua/hus 4 ble det funnet ei ringspenne/hesteskoformet spenne av sølv (BRM 1/222/55). Spennetypen har en østlig utbredelse. Dateringene går fra vikingtid i Birka til mulig 1000-tallet i Lappland og i Lund (Blomqvist 1941; Serning 1956:23; Stenholm 1976:20; Wahlöö 1976:20). Hvor på denne kronologiske skalaen spennen fra Borgund passer, er usikkert, og jeg antar den kan dateres bredt til vikingtid 800–1060.

I området mellom Årestua og hus 2 ble det funnet et bunnskår av grovt svartgods (BRM 1/296/56) med et likearmet kors i bunnen på utsiden. Skåret tilhører en type slavisk eller

slavisk inspirert keramikk, også benevnt som Østersjøkeramikk. I Lund er grove svartgodskar med bunnmerker, bl.a. i form av kors, funnet i lag fra 1020–1050 (Blomqvist & Mårtensson 1963:147). En eventuell import av kar fra slavisk område må ha funnet sted fra omkring år 1000 til omkring år 1200 (Stenholm 1976:258; Wahlöö 1976). Om en slik dateringsramme har gyldighet for Borgund, er usikkert. Jeg velger likevel å operere med rammedateringen 1000–1200.

Fra en stolpe i rute T15 er det tatt ut en C14-prøve. Stolpens konstruktive kontekst er uklar, men da stolpen uansett representerer aktivitet under det steinfylte jordlaget er dateringen interessant i denne sammenheng. Prøven dateres til 1020–1160 AD (T-12939, 950+/-60).

Man kan ikke se bort fra at flere av de fine løsfunnene fra myrlaget kan stamme fra en eller flere overpløyde graver. På den andre siden er det god overensstemmelse mellom dateringene av de løsfunne gjenstander i myrlaget og gjenstandene med mer sikre kontekstopplysninger, under det steinfylte jordlaget. Jeg mener altså at en må kunne bruke løsfunnene i et forsøk på å komme fram til en rammedatering for aktivitet under det steinfylte jordlaget.

Nordre felt

Ardsporlåker og gravplass: Innenfor et 22x16 m stort område i den sørøstligste delen av Nordre felt ble det i den lyse undergrunnen funnet opptil 3 m lange ardspor i forskjellige retninger. De ble avdekket dels mellom fyllskifter som markerte graver fra en middelaldersk gravplass, dels øst for de østligste gravene. Ingen ardspor krysser graver. Forholdet mellom ardsprene og gravene tyder på at åkeren som ardsprene representerer, er eldre enn kirkegården. Det er usikkert hvilken kirke gravplassen har tilhørt. Når det gjelder en nærmere tidfesting av åkerdriften på stedet, har vi ingen direkte holdepunkter. I en av gravene ble det funnet en angelsaksisk Ethelred-mynt som er datert til 1003–1005 e.Kr. (Solberg 1967:7). Dette viser at gravplassen må ha vært i bruk etter eller omkring dette tidsrommet.

Dateringene – horisonter?

Dateringen av aktivitet under det steinfylte jordlaget og steinlaget i hhv. Søndre felt og Nordre felt har sine ytterpunkt fra midten av 600-tallet til 1400-tallet. Den stratigrafiske analysen viser at i hvert fall noen av strukturene avløser hverandre, slik at ikke alle var i bruk samtidig. En ser minst tre forskjellige planløsninger for bebyggelsen i gruppen av strukturer f.o.m. halvkløvningshuset t.o.m. det steinfylte jordlaget i Søndre felt. Jeg vil bruke de tre sjikt av strukturer/horisonter som et kronologisk skjelett og via den absolutte datering av det øvrige materialet vurdere, hvordan noen av de øvrige strukturer eller strukturgrupper tentativt kan koples inn på disse horisontene.

Horisont 1/halvkløvningshuset; C14-dateringen fra halvkløvningshuset antyder at dette huset ble oppført på 6–700-tallet. Denne tidlige dateringen står nokså alene i materialet. Bare den vide rammedatering (770–1120) av gangbroene ved Klokkesundet går så vidt ned i 700-tallet, ellers ligger rammedateringer for strukturer og enkeltgjenstander i materialet generelt et stykke opp i tid, fra vikingtid og frem. Det gjør det fristende å argumentere for å avvise gyldigheten av C14-dateringen fra halvkløvningshuset med henvisning til at (furu-) tømmerets egenalder, en faktor som ikke kan kontrolleres – alternativt la huset stå alene. Det er ikke mulig å avgjøre hva som er rettst.

Horisont 2/struktur A–D, strukturene A–D kan dateres indirekte som yngre enn det usikkert daterte halvklovningshuset og eldre enn første fase av huset med tredelt forstue, som kanskje kan dateres opp mot 1100-tallet. Struktur A–D er også eldre enn brønn 11, som kan ha vært i bruk til «etter 1200». Hvis en lar dateringene av første fase av huset med tredelt forstue og brønn 11 trekke datering av struktur A–D noe opp i tid fra halvklovningshuset mot «engang før 1100-tallet», ender vi kanskje oppe i 900–1000-tallet. Da begynner vi å nærme oss rammedateringene for gangbroene ved Klokkersund og kanskje hus 3 & 4, som har en antydning til «før 1000 til noe inn i 1000-tallet». Også kavleveien m. V-formet grøft har en rammedatering (800–1120) som gjør at veien kan passe inn i bildet. Margretekirkas første fase, som dateres til før «i løpet av 1100-tallet», bør kanskje også kunne sees innen horisont 2. Mer sikkert er det at også gravfeltet i Nordre felt bør plasseres i horisont 2. Hus 1 & 2 har en rammedatering til slutten av 1000-tallet – begynnelsen av 1100-tallet. Hvis det er tilfelle at disse husene har stått samtidig med hus 3 & 4, bør de også kunne sees innen horisont 2. Dateringsmessig kan en likevel tenke seg at disse husene har stått samtidig med huset med tredelt forstue, som representerer horisont 3.

Horisont 3/huset med tredelt forstue fase 1 og 2; hvis vi godtar at datering av fase 2 i dette huset trekker fase 1 noe opp i tid, passer det brukbart med at vi med dette huset får en ny planløsning i det utgravde området, etter hvert som Årestuekomplekset/hus 1–4 og de andre strukturene som forslagsvis er plassert i horisont 2, gikk ut av bruk. Brønn 11, som kan ha vært i bruk til en gang etter 1200, kan ha vært i bruk samtidig som huset med tredelt forstue. Det er dermed ikke så stort et sprik mellom dateringene av brønnen og husets 2. fase. Når det gjelder forholdet mellom huset og brønn 13 & 14 er det rent fysisk ikke noe i veien for at strukturene kan ha vært i bruk samtidig, men det er et større sprik mellom dateringene som hefter seg ved disse strukturene, og det spørres om de har vært i bruk samtidig. Margretakirka i stein, altså nr. 2, kan med sin datering til i løpet av 1100-tallet og fremover, kanskje passe inn i horisont 3.

Dateringer av de løsfunne gjenstander i myrlaget spenner fra vikingtid til et stykke inn i 1100-tallet, med en viss hovedtyngde i 1000-tallet. Bare det enslige skåret av østersjøkeramikk skåret presser dateringene opp i 1200-tallet. Inntrykket av det løsfunne materialet under det steinfylte jordlaget stemmer godt med det generelle bildet en får av dateringene av strukturene, hvis en ser bort fra funnene i brønn 11, 13 og 14. Hvis observasjonen av at disse brønnene var dekket av det steinfylte jordlaget er rett, betyr det at dette laget først kan være påført området engang «etter 1400-tallet». Hvis det er tilfelle er det rart at det, under steinlaget, ikke er flere løsfunne gjenstander eller strukturer som kan relateres til 12–1400-tallet. Jeg har derfor mine tvil når det gjelder observasjonen av det stratigrafiske forholdet mellom brønnfyll og det steinfylte jordlaget er rett.

Avslutning

Borgund er som nevnt innledningsvis omtalt i flere sagaer, som beretter om hendinger lenge før sagaene ble nedskrevet. Samtidsskildringene Sverres saga, Baglersagaene fra perioden 1202–1217 og Håkon Håkonsons saga fra 1260-årene omtaler Borgund i forbindelse med borgerkrigene. Det mest kjente og viktigste dokumentet som omtaler Borgund er retterboten av 1384 som pålegger folk på Sunnmøre å handle på Borgund. Hvis mine dateringer av det arkeologiske materialet er noenlunde holdbare, så er ingen av de nevnte skriftlige kildene relevante for tolkningen av det utgravde materialet under det steinfylte jordlaget.

Da retterboten av 1384 ble utstedt lå formodentlig Årestuekomplekset, gangbroene, struktur A–D etc. under stein og jord.

Det som er undersøkt under det steinfylte jordlaget er kanskje et utsnitt, en utkant, av en videre bebyggelse mot sør i Prestegårdsjordet. Strukturene som ble påvist i Fetts grøfter, gir gode holdepunkter for at den tidlige bebyggelsen i gravningsfeltet fortsetter mot sør. Hvis min tolkning av struktur A–D som fiskehjeller er rett, får en assosiasjoner til en bosetning som har vært sterkt knyttet til sjøen og utnytting av ressursene der. Kirkene, gravplassene og keramikken i det steinfylte jordlaget vitner i tillegg om en viktig lokalitet. Spørsmålet om hvilken betegnelse en kan settes på en slik bosetning – tettsted – kaupang – fiskevær – eller noe annet? – krever en bredere diskusjon, men den får komme ved en annen anledning. Prestegårdsjordet rommer trolig ennå mye som kan gi svar på spørsmål som det utgravde materialet reiser.

Summary

In the Middle Ages, Borgund, on the west coast of Norway, was a large parish and perhaps also a marketplace. The place is mentioned in sagas and other written sources. A large archaeological material is available from surveys and excavations. The author is currently synthesising data from excavations that have taken place at Borgund between 1912 and 1981. In this paper an attempt is made to date the oldest phases at the site. The author shows that a layer of «black earth» associated with occupational remains in earlier research, is actually composed of redeposited masses with a mixture of finds dating from the Viking Age until modern times. Underneath this layer phases of in situ occupation dating from the Viking Age until at least the 1100s are found. They reflect three or more horizons characterized by different structural layouts.

Litteratur

- Blomqvist, R. 1941. *Tusentalets Lund*. Lund.
- Blomqvist, R. & Mårtensson, A.W. 1963. *Thulegrävningen 1961*. Archaeologica Lundensia Investigaciones de Antiquitatibus Urbis Lundae II. Lund.
- Christophersen, A. & Nordeide S.W. 1994. *Kaupangen ved Nidelva*. Riksantikvarens skrifter nr. 7. Trondheim.
- Ekrøll, Ø. 1981. *Innberetning fra utgravningene på Borgund, Sunnmøre 1981*. Topografisk arkiv. Sunnmøre, Ålesund, Borgund. Bergen Museum.
- Fett, P. 1940. *Borgund Prestegård. Innberetning om Førebils utgravning okt./nov, 1940*. Topografisk arkiv. Sunnmøre, Ålesund, Borgund. Bergen Museum.
- Fylling, P. 1847. *Historisk-antikvariske Bemærkninger over Borgunds Præstegjeld paa Søndmør*. Urda 3. bind 1. hefte, 1847: 1–40.
- Helle, K. 1964. *Norge blir en stat 1130–1319*. Handbok i Norges historie. Bind 1 del 3. Oslo.
- Herteig, A.E. 1955. *Innberetning fra utgravningene på Borgund, Sunnmøre fra 10/5–20/ 1955*. Topografisk arkiv. Sunnmøre, Ålesund, Borgund. Bergen Museum.
- Herteig, A.E. 1957. *Kaupangen på Borgund*. Særtrykk av bygdeboka Borgund og Giske I. Bergen.
- Herteig, A.E. 1974. *Borgundkaupangen på Sunnmøre*. Utgitt av Borgundkaupangens Venner. Ålesund.
- Hkr= *Heimskringla*. Snorres Kongesagaer 1942. Oversatt av Holtsmark, A. og Seip, D.A. Oslo.
- Holmsen, A. 1961. *Fra de eldste tider til 1660*. Norges historie 3. utg. Oslo.
- Joy, C. 1962. Hellig Olavs arv. (Red.): Coldevin, A., Dahl, T. & Schreiner J. *Vårt folks historie*. Bd. II. Oslo.

- Lange, B. 1954. *Innberetning fra utgravningene i Borgund 3/5–2/6*. Topografisk arkiv. Sunnmøre, Ålesund, Borgund. Bergen Museum.
- Larsen, A.J. 1970. *Skomaterialet fra utgravningene i Borgund på Sunnmøre 1954–1962*. Årbok for Universitetet i Bergen. Humanistisk serie 1970 No 1. Bergen, Oslo.
- Larsen, A. J. Manus in prep. *Borgund på Sunnmøre, arkeologiske undersøkelser 1920–1981*. Upublisert manus. 187s.
- Marstein, O. 1989. *Sko og andre gjenstander i lær. En typologisk analyse*. Meddelelser nr. 23. Fortiden i Trondheim bygrunn: Folkebibliotekstomten. Trondheim.
- Munch, P. A 1849. *Historisk-geographisk Beskrivelse over Kongeriget Norge i Middelalderen*. Moss.
- Myrvoll Lossius, S. 1977. *Kleberkarmaterialet fra Borgund*. Arkeologiske avhandlinger fra Historisk museum, Universitetet i Bergen.
- NgL= Norges gamle love. Række 2: 1388-1604. Norsk historisk kjeldeskrift-institutt. Forord v. Blom, G. A. Oslo.
- OxCal v3.10 Bronk Ramsey (2005): <http://c14.arch.ox.ac.uk/embed.php?File=oxcal.html>
- Ramus, J. 1735. *Norriges Beskrivelse. Hvorudi Dette Riges Strekning, Beskaffenhed og Deeling udi visse Lehn...* Kiøbenhavn.
- Schia E. 1987. *Sko og støvler*. I: Schia, E. 1987 (red.) *Søndre felt. Stratigrafi, bebyggelsesrester og daterende funngrupper. De arkeologiske utgravninger i Gamlebyen, Oslo. Bd. 3: 329–422*. Øvre Ervik.
- Serning, I. 1956. *Lapska offerplatsfynd från järnålder och medeltid : i de svenska lappmarkerna*. Acta Lapponica / Nordiska museet. Stockholm.
- Solli, B. 1996. *Narratives of Veøy. An Investigation into the Poetics and Scientifics of Archaeology*. Universitetets Oldsaksamlings Skrifter Ny rekke nr. 19. Oslo.
- Stenholm, L. 1976. *Dräktilbehör och smycken*. I: Mårtensson, A.E. (red.) *Uppgrävt förflutet för PKbanken Lund. En investering i arkeologi*. Archaeologica Lundensia Investigationes de Antiquitatibus Urbis Lundae II: 293–305. Lund.
- Strøm, H. 1766. *Physisk og Oeconomisk Beskrivelse over Fogderiet Søndmør, beliggende i Bergens Stift i Norge*. Sorøe. Innledning av Stein Ugelvik Larsen. 2001.
- Sverres saga 1967. Oversatt av Dag Gundersen, innledning av Anne Holtmark. (Red.) Bull, F. Norges nasjonallitteratur.
- Sørheim, H. 2004. *Borgund and the Borgundfjord fisheries*. I: Øye, I. (red.) *Medieval Fishing Tackle from Bergen and Borgund*. The Bryggen Papers Main series No. 5: 107–127.
- Sulebust, J. 1977. *Bosetning og næringsforhold i Borgund sogn ca. 1300–1660*. Utrykt hovedoppgave i historie Universitetet i Bergen.
- Vangstad, H. 2003. *Kleberkarene fra Bryggen i Bergen. En arkeologisk analyse av kleberkarene funnet på Bryggen i Bergen fra middelalder og etterreformatorisk tid*. Upublisert hovedfagsoppgave i arkeologi. Universitetet i Bergen våren 2003.
- Wahlö, C. 1976. *Lagerbild och fasindelning*. I: Mårtensson, A.E. (red.) *Uppgrävt förflutet för PKbanken Lund. En investering i arkeologi*. Archaeologica Lundensia Investigationes de Antiquitatibus Urbis Lundae II: 15–20. Lund.

Noter

- 1 I denne artikkelen presenteres foreløpige resultater fra et pågående arbeid, hvor jeg sammenfatter materiale fra de omfattende arkeologiske utgravningene som har foregått på Borgund mellom 1920 og 1981
- 2 For å gjøre vurderingen av den absolutte dateringen av aktivitet i det eldste Borgund mer håndterlig, har jeg valgt å sette omtrentlige årstallsdateringer på enkeltgjenstander, som kan dateres gjennom parallellmateriale. Det må gjøres oppmerksom på at redegjørelsen ikke gir ett komplett bilde av omfanget av strukturer avdekket under det steinfylte jordlaget i Søndre felt og steinlaget i Nordre felt.